

AZ 1875. ÉVI XXXVI. TÖRVÉNYCIKK AZ ELSŐFOKU KIRÁLYI BÍRÓSÁGOK UJABB SZERVEZÉSÉRŐL

MEGYERI-PÁLFFI ZOLTÁN

JOG.
történet

ELTE ÁJK

JOGTÖRTÉNETI KUTATÁSOK

A SZERZŐ:

DR. MEGYERI-PÁLFFI ZOLTÁN

ADJUNKTUS

ELTE ÁJK

MAGYAR ÁLLAM- ÉS
JOGTÖRTÉNETI TANSZÉK

MPZOLTAN@GMAIL.COM

2025. május 19.

1875. május 17-én szentesítették, 18-án a Képviselőházban és egy nappal később a „főrendek házában” is kihirdették az 1875. évi XXXVI. törvénycikket, amely talán nem olyan ismert, mint a számozásban „szomszédos” társa, a XXXVII. törvénycikk, a kereskedelmi törvény. Pedig a modern magyar bíróságszervezet történetében nem volt jelentéktelen ez az immár 150 éves jogszabály.

Fontosságáról talán nem is a címe – az **elsőfoku királyi bíróságok** újabb szervezéséről –, hanem első szakasza árulkodik leginkább: „Az elsőfokú királyi törvényszékeknek az 1871:XXXII. törvénycikk 1. §-ában és 1873. XXVII. t. cikk 45. §-ában megállapított száma 64-re szállítható le.”

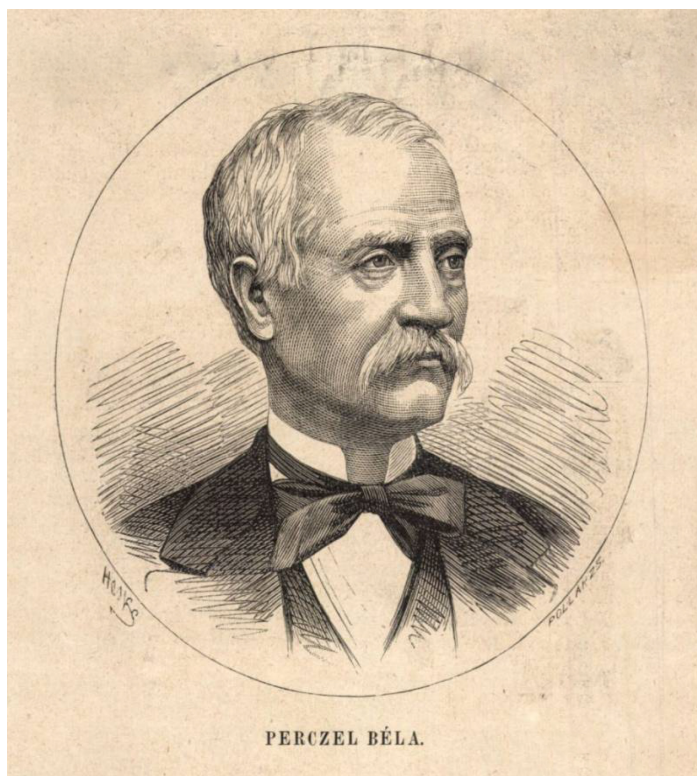
Az utaló szabály ma már **mindenképp feloldásra szorul**, ami egyúttal lehetőséget teremt arra, hogy visszatekintsünk az 1869. évi IV. törvénycikk rendelkezése (a közigazgatás és igazságszolgáltatás elválasztása, 1. §) nyomán elindult bírósági modernizáció első lépéseire. Ezeket a jogalkotás szintjén az **első folyamodású bíróságok rendezéséről** szóló 1871. évi XXXI. és az **első folyamodású kir. törvényszékek és járásbíróságok életbeléptetéséről** szóló 1871. évi XXXII. törvénycikk jelentette, valamint az ezek felhatalmazása alapján 1871. július 10-én kiadott jogszabály, a **királyi ministerium rendelete az első folyamodású királyi törvényszékek és járásbíróságok székhelyeinek megállapítása tárgyában**.¹ Tehát az utalószabályban megnevezett törvény, az 1871. évi XXXII. tc., „életbeléptetve” az elsőfolyamodású királyi törvényszékeket és járásbíróságokat, az előbbiek számát 360-ban, az utóbbiakét pedig 102-ben állapította meg. Ezek 1872. január 1-jén kezdték meg munkájukat.²

Ismerősen csengenek **ezek a számok a magyar bíróságtörténetet** ismerők számára, s az is tudott, hogy ezek a későbbiekben megváltoztak. Ugyanis az elsőfolyamodású bíróságok körének átalakulását, ennek lehetőségét, már az 1871. évi szabályozás előrevetítette, hiszen a XXXII. törvénycikk 7. §-ában az igazságügy-miniszter feladatává tette a jogalkotó, hogy „két év lefolytával pontos statisztikai

adatokat” kell a törvényhozás elé terjesztenie a bíróságok ügyfélforgalmáról azért, „**hogyan azok alapján akkor a törvényhozás mind a bíróságok számát, mind azok kerületét és beosztását, mind pedig a bírói létszámot véglegesen megállapíthassa**”.

A másik törvény, amelyre a fent idézett utalószabály vonatkozik, az 1873. évi XXVII. törvénycikk volt. Ez a határőrvidek polgárosítását rendezte, amelynek következtében újabb három törvényszékekkel és tizennégy járásbírósággal gyarapodott a fórumok száma,³ így 1875-re a Fiumei Királyi Törvényszékekkel és a Budapesti Kereskedelmi és Váltótörvényszékekkel együtt 107 volt az ilyen típusú fórumok száma. Ezt csökkentették le 64-re 1875-ben a fentebb már idézett rendelkezés értelmében.

Az okokról az 1875. évi XXXVI. törvénycikk **indokolása** ad leginkább felvilágosítást:⁴ az elsőfolyamodású bíróságok szervezésénél – utal a magyarázat az 1871-es folyamatokra – a törvényhozás úgy „volt meggyőződve, hogy a végleges megállapításhoz hosszabb, és több irányban részletes, beható tapasztalatok szükségeltetnek”, ezért a szakminiszter feladatává tették az ügyforgalmi statisztika elkészíttetését, mondván, „**hogyan mind a bíróságok száma, mind a kerületek beosztása, mind a bírói létszám ezen adatok alapján lesz véglegesen megállapítandó**”.⁵

Ennek megfelelően, az 1872 óta gyűjtött ügyforgalmi adatok ismeretében, 1875-ben érkezett az ideje az újabb bíróságszervezési munkálatoknak, aminek szintűgy hangot adott az igazságügy-miniszter, Perczel Béla a törvény indokolásában: „A számszerű adatok teljesen constataáltak az első szervezés alkalmával át nem tekinthetett viszonyok figyelembevételének s ezzel többrendű változtatásnak kikerülhetlen szükségességét; mert míg egy törvényszéknél százezernél magasabb számra haladott az évi ügyforgalom: addig a másíknak teendője egy középforíalmú járásbíróíágára sem emelkedett.”⁶

E racionális megközelítést azonban elvi magasságokba is felemlerte a miniszter, ugyanis ekképp folytatta az indokolását: „Nem a sok bíróság, hanem a jó bíróság az, a mi az állam és társadalom legfőbb követelményének, az igazságügyi érdekeknek megfelel s ha e kéttő egymással nem egyeztethető össze: egy pillanatig sem szabad habozni, hogy a szám leszállítása által elérettessék a másík, a fontosabb követelmény.”⁷

Mindezek mellett az aránytalanságot is megjelölte a jogalkotó a fórumíáíamok csökkentésének okaként. Ennek látványos bemutatására az Osítrák-Magyar Monarchia viszonyait hívtá segítségül: „Magyarország, a társorsíágok kivételével, 4682.53 □ mértíöld s mintegy 13 millió lakossal bír. Ezen területen 107

törvényszék van felállítva, míg a monarchia másík részén 5216.50 mértíöld területen, mely 20.217,531 lakossal bír, nem több, mint hatvanöt e. f. törvényszék létezik. Ide járul, hogy nálunk a forgalom nem oly élénk, iparunk nincs annyira kifejlődve, kereskedelmünk nem áll azon fokon, mint amott.”⁸

A beszédes adatok és körülmények alátámasztották tehát a csökkentés indoklását, ami mellett az is érvként szólt, hogy a pénzügyi helyzet „mindent téren takarékosíágot igényel”, illetve „hogy kevesebb számú törvényszéket könnyebb ellátni kitűnő bírákkal; sőt néhány gyengébb, de jellemteljes és szorgalmas egyént is könnyebb értékesítni ott, hol a különböző teendők több jeles egyén között oszloínak meg. E mellett a bírák közt nemes verseny támad, s a folytonos eszmesírlődás nemesítőleg és képzőleg hat az egyesekre”.⁹ Az előbbi indok, azaz a költségvetési híányok szíulte „apasztás” szükségessége már az 1875. évi költségvetés tárgyalásában is megjelent, ebben ugyanis húsz törvényszék (és ügyészség) megszüntetését irányozták elő.¹⁰ Ilyen értelemben az 1875. évi bírósági reorganizáció két lépcsőben történet meg.¹¹ Az új bíróságszervezés személyzeti kérdéseket is érintett, hiszen törvényszékek megszüntetésére, illetékességi területek átalakítására került sor. Ezért az elfogadott törvény megengedte a bírák nyugdíjazásának vagy áthelyezésének

lehetőségét, amelyet „Ő Felsége felelős igazságügyminisztere által” rendelhetett el (2. §). A folyamat lebonyolítására pedig háromévnyi időtartamot adott az igazságügyi tárcának a törvényhozás, amelynek felhatalmazása alapján a következő hónapokban állapították meg a megszüntetendő törvényszékek körét.

Hivatkozások:

¹ Magyarországí Rendeletek Tára. 1871. 220–234. p.

² Vö. Megyeri-Pálífi Zoltán: A 150 éve indult elsőfolyamodású bíróságokról. *JOG.történet*. Az MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport (ELKH) blogja. 2022. január 10. mtajogtortenet.elte.hu/blog/megyeri-palffi-zoltan-elsofolyamodasubirosagok-150

³ Vö. 1873. évi XXVII. törvénycikk a bánsági határőrvidék és a titeli zászlóalj polgárosításának törvénybe íktatásáról és a polgárosítás folytán szükségessé vált más intézkedésekről. 15. §

⁴ Az e. f. kir. bíróságok másodík szervezése. *Magyar Igazságügy*, 1875. 3. kötet 5. sz. 348–370. p.; *Képviseelőházi írományok*. 1872. XXIII. k. 355–357. p.

⁵ Uo. 355. p.

⁶ Uo.

⁷ Uo.

⁸ Uo. 356. p.

⁹ Uo.

¹⁰ Vö. 346. országos ülés márczius 16. 1875. *Képviseelőházi napló*. 1872. XV. k. 231–232. p.

¹¹ Vö. Máthé Gábor: *A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867–1875*. Budapest, 1982. Akadémiai Kiadó, 191–192. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: Perczel Béla. *Vasárnapi Ujság*, 1875. 10. sz. 149. p.